

לדור ולדורות

מרכז מורשת הרב נסים

הראשון לציון הרב הראשי לישראל

רח' זבוטינסקי 44 י-ם ע.ר. 7-491-002-58 טלפקס: 5637524

יוצא לאור בסיוע המשרד לשרותי דת

העורך: הרב שמואל כ"ץ

המשרד לשירותי דת

מגילת אסתר – גילוי ההסתר

הספר היחיד בתנ"ך בו שם ה' לא מוזכר הוא מגילת אסתר. הדבר תמוה, הרי אסתר ברוח הקודש נאמרה ובכתבי הקודש נכללה, כיצד ויתר כותב הספר על אזכור שם ה' אפילו פעם אחת? גדולת המגילה היא דווקא בהסתרת שם ה'. מטרת המגילה אינה סיפור עובדות שארעו בעבר, ערכה בחינוך הדורות לראיה עמוקה יותר של החיים, לגילוי יד ה' בכל מאורעות החיים. ללא אמונה ניתן לפרש את כל שרשרת האירועים המופלאה במגילה כ'מקרה' מוצלח, כמזל, כגורל עיוור.

לימים האלו פורים על שם הפור". נעשתה ע"י הטלת גורל. יש כאן כל החיים אינם אלא משחק רולטה הטיפוסית. כך אומר המדרש על אשר קרהו": "אמר לו להתך, לך עלינו. הדא הוא דכתיב: 'אשר קרך המקרית בעולם. אין מנהיג לבירה. זעזעו את תפיסתו. לא היו אלו אלא בים; במקרה אלו טבעו ואלו עלו. להילחם בישראל אחרי המאורעות

עלון אדר תשע"ח

מגילת אסתר

על המצב הדתי והחינוך במדינת ישראל

לימוד תורה לנשים

על פטירת ראש הממשלה לוי אשכול

ואכן, זה שמו של החג: "על כן קראו לא רק בחירת העיתוי ע"י המן תפיסת עולם שבו משחק גורל עיוור. מוצלח או גרוע. זו הגישה העמלקית הפסוק: "ויגד לו מרדכי את כל אמור לה: בן בנו של קרהו בא בדרך". עמלק מייצג את התפיסה יציאת מצרים וקריעת ים סוף לא מקרים; מרידת עבדים; גאות ושפל הוא היחיד מן האומות שהעז

הגדולים של יציאת מצרים וקריעת ים סוף. בחסידות חישובו וממצאו ש"עמלק" בגימטריה שווה "ספק". הוא מטיל ספק בכל אמת ודאית, הוא מפרש את הכל בדרך מקרה.

שם ה' הוצנע במגילה בכוונה ולא הוזכר במפורש, כדי לחנך את האדם כיצד לראות את המאורעות בחיים. ה' מאפשר לאדם לפרש את המאורעות פירוש מקרי. הוא דורש מהאדם שיחשוף בעצמו, שיגלה ע"י מאמציו ובחירתו את יד ה' המכוונת בהסתר את המאורעות, כי רק כך נמחה זכרו של עמלק. גילוי מפורש מלמעלה לא יעזור. תמיד ימצא העמלקי שיטיל פור ויפרש את הכל פירוש מקרי. רק התפשטות ההכרה האנושית, שאין מקריות בעולם, היא שתמחה את זכר עמלק.

רמוזים הדברים בשמה של אסתר. חז"ל דרשו: "אסתר מן התורה מנין? שנאמר: "ואנוכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא". הנהגתו של ה' בעולם היא לפעמים בהסתר, וכבר לימדנו ריה"ל, שהנהגה זו מתאימה דווקא

לרמה גבוהה יותר, כשאפשר לדרוש מהאדם שיגיע להכרת ה' בעצמו. תפקידו של האדם לגלות בעצמו את המסתתר מאחורי האירועים. זוהי אולי המשמעות הנסתרת של המילים: "מגילת אסתר" - גילוי ההסתר. לכן מובן מדוע הוסתר שם ה' במגילה במכוון. מסירת היוזמה לידי האדם, המודגשת בפורים, באה לידי ביטוי ברעיון נוסף בדברי חז"ל. "הדור קיבלוה בימי אחשורוש" (שבת פח ע"א), ובמדרש (תנחומא פרשת נח) מוסבר שקבלת התורה בפורים מתייחסת לתושבע"פ, בעוד שקבלת התורה בשבועות מתייחסת לתורה שבכתב. תורה שבכתב היא כולה מן השמיים. התורה שבע"פ מסורה במידה רבה לחכמת אנוש. האדם בעמלו ובתבונתו, מגלה וחושף את החוכמה האלוקית הגנוזה בתורה ומיישם אותה בחיי המעשה. עצם קביעתו של פורים כיו"ט מדרבנן חייב פרשנות אנושית וסמכות אנושית להוסיף יו"ט נוסף על מועדי התורה. אולם דבר זה לא ללמד על עצמו יצא, אלא ללמד על הכלל כולו, על כל מהותה של תורה שבע"פ וסמכותם של חכמים. בפורים קבלנו את התורה מרצון, מהכרה, מבחירה אנושית, ולא ע"י כפיית הר כגיגית מלמעלה. כי כל מהותו של יום זה היא מסירת כח האמונה להכרה אנושית, למאמץ שכלי ארצי, לגלות את ההנהגה האלוקית, לא רק בשמיים ממעל כי אם גם בארץ מתחת, במעשי אנוש ותחבולותיו וביצרי מעללי איש. עתה מובנת גם מצוות השתייה המופרזת בפורים. הרי שתייה זו מנוגדת לכל אופייה של היהדות. אולם נכנס יין יצא סוד. ע"י השתייה המופרזת מתגלה החבוי, הנסתר. מהותו של יום זה הוא הגילוי האמת החבויה, בעולם ובאדם, ובעם ישראל. נס פורים הוא בניין אב לקיומו המופלא של עם ישראל בעולם, כבשה אחת בין שבעים זאבים. ע"פ ההיגיון הרציונלי לא יכול היה עם ישראל להחזיק מעמד אחרי כל ההמנים והעמלקים שקמו עליו להשמידו.

לכל היותר אפשר לפרש את קיומו העל טבעי של עם ישראל כמקרה, כביכול, כגורל עיוור, חלילה. נס פורים, החוזר ונשנה מדי דור בדור, בא ללמדנו שאין כאן מקרה, אלא יד ה' עשתה זאת. גילוי מהותו של העם המיוחד הזה נעשית אף היא ע"י היין. כושר עמידותו, ייחודו וסגולתו של עם ישראל באים לידי גילוי ע"י היין בפורים. וכמימרתו הנפלאה של מרן הרב קוק זצ"ל – "לא רק היחיד יוכר בכוסו, כי אם הגוי כולו".

הרב יעקב אריאל, בתוך: הרב יהודה שביב (עורך), חזון למועד, עמ' 469

הרב יצחק נסים מעיין בספר יהודי עתיק ב'ביבליוטק נסינל' בפריס

על המצב הדתי והחינוך במדינת ישראל

1. על המצב הדתי והחינוך בישראל

אנו ראינו בתקומת ישראל על חלק מארצו ובקיבוץ הגלויות שבא בעקבותיה, כהתגשמותם של מאוויים דתיים של אישי ישראל ותפילתם שהיו מפכים בעוז לאור חזונם של נביאי ישראל. לכן הייתה צפייתנו כי אורחות המדינה והנהגתה יהיו מושתתים על יסודות התורה ומסורת ישראל המקודשים, ולא זכינו לכך.

איני רוצה לאמר שהאכזבה, שהיא נחלת כל יהודי שומר מסורת, מעוררת ייאוש. אדרבה, כמה מיסודות המשפט העברי קובעים ומחייבים במדינה. אזכיר במיוחד את דיני האישות היהודיים שהם הגורם המשותף והמלכד את כל חלקי האומה. נראה לי כי בהתלכדותם ובהתארגנותם של כל הנאמנים לדבר ה', שלדעתי הם רוב מניינם של תושבי ישראל, ניתן להשיג עוד הרבה ולהשתית את צביון המדינה על מורשתנו הלאומית.

באשר לחינוך, ניכרת הטבה ידועה בשטח זה. ניתן לאמר שכל נערי ישראל לומדים בספר הספרים. יש לנו השגות על צורת הלימוד הנהוגה בזרמים חינוכיים שונים, אך מורגש שהצימאון לדבר ה' הולך וגדל והרצון לידיעת היהדות מתגבר, לנוכח הריקנות והמשבר האידיאולוגי בו נתונים אלה שדגלו בתורות זרות בני חלוף. אך עוד רבה הדרך עד להשגת השאיפה של "וכל בניך למודי ה'".

אולם יש בישראל קרן אור זורחת שעתידה להרים קרנה של תורה, והוא התרבות ספסלי בתי מדרשות שלומדים בהם במסירות ובהתמדה.

2. על השאלה "מיהו יהודי" ועל ענייני הקבורה

מוזר היה הניסיון מצד הממשלה להחליט לעקור את סמכות ההלכה לקבוע 'מיהו יהודי'. זוהי שאלה הנוגעת לשורשה של היהדות, והיא עלולה חלילה לסכן את ייחודנו הלאומי ואת אחדות העם.

לא פיללנו ששאלה זו תתעורר אי פעם, כי ברור היה שבשאלה זו מכריעה ההלכה שהיא לעולם קיימת, לעומת החלטה ממשלתית העלולה להשתנות משיבת ממשלה אחת לשיבה שניה. שהרי יכול להיווצר מצב שבו ייחשב אדם יהודי לפי החלטה ממשלתית אחת ונוצרי לפי החלטה שנתקבלה במועד אחר, ואין צורך לאמר כמה מגוחך הדבר. יתר על כן שאלה זו נוגעת ליהדות בכללה, ולא לחלקים מסוימים מן העם הסמכות להכריע בה. בעוד שההלכה משותפת לעם ישראל בארץ ובגולה, הרי שחוק המדינה מחייב את תושבי ישראל בלבד.

באשר לענייני הקבורה. מסורת קדומה היא בישראל שעניינים אלה נקבעים לפי כללי הדין וההלכה המקפידים על כבוד המת לבל ייפגע, והם לבשו מעטה של קדושה. החלטת הממשלה להפוך את הקבורה לחילונית, יש בה משום זלזול במסורת זאת.

3. על הביקורים בקיבוצים

ההתבדלות וההתרחקות שהייתה תקופה ממושכת בין חלקי האומה, יצרה אי הבנות ותהום פעורה. ההידברות הייתה על גבי העיתונות, שמטבע הדברים מתלווים אליה יצרי התנצחות מזיקים, אך לא פנים אל פנים.

בביקורי בקיבוצים ניסיתי לפרוץ דרך חדשה של הסברה של שיג ושיח בין חלקי האומה. ולכשנפגשים, נראה שהתהום הפעורה שנצטיירה במוחותינו היא מוגזמת. הוכח שיש נכונות ידועה להבין, לשמוע ולדעת. קיימת ריקנות המעיקה, הפושה כעת בצבור הרחב, והתהייה רבה. צריך לדעת לנצל תופעות אלה ולכוון את התוהים לאפיק הנכון. אם נדע להסביר את עקרונות היהדות ואת המאור שבהם² לאלה שסטו מאורח חיים מסורתי.

מורגשת פריחת ניצניה של התעוררות רוחנית מהבחינה הדתית, וביקורים תכופים במרכזי החילוניות עשויים להצמיח פירות מבורכים. בעקבות הביקורים בקיבוצים נוצר קשר ומגע עם מרכזים אלה, ומספר ניכר של משקים קיבלו על עצמם לייחד תפילות (לאחר שקיבלו מאתנו ספרי תורה וספרי קודש אחרים), לקבוע מזוזות, לקבל שוחט, ולהגביר הידיעות ביהדות.

4. על הרבנות הראשית ותפקידיה

הרבנות הראשית לישראל היא הרשות הדתית העליונה בישראל, וסמכותה נודעת על העולם היהודי כולו. תפקידיה של הרבנות הראשית צריך להיות: פסיקה וקביעת הלכות איסור והיתר, הדרכה רוחנית והשפעה על אורחות והליכות החיים של העם. על הרבנות לעמוד על משמר התורה, לעודד הרבצתה ברבים.

תפקיד חשוב נוסף: הדרכה רוחנית ודתית ליהדות הגולה, הדוק הקשרים עמה והוראת הלכה.

5. על החזירים ונייר חדרה

חלק ניכר מהמשקים קיימו הבטחתם לחסל דירי החזירים שבמקומותיהם, וחלק עומד לחסל בקרוב. לגבי השאר, מתנהל משא ומתן ויש מקום להניח כי הוא יסתיים בכי טוב.

בנוגע לבית החרושת לנייר בחדרה, הושג הסדר לפיו אין עובדים יהודיים בשבת.

6. עלינו להפעיל את מיטב מאמצינו למיזוג הגלויות השונות, שעלו ונתקבצו בארץ, אחרת עלול הדבר להתנקם בנו. צריך שכל העדות יפשטו מעליהן את מנהגי הגלות וילבשו מחלצות³. יש לאחד את המנהגים ולקבל את היפה והטוב שבהם. ההשפעה צריכה להיות הדדית.

לצערנו עד היום לא נעשה די בשטח זה. פה ושם נראים סימנים של חוסר שיויון. אך עם זאת ניכרת התקדמות רצינית בכיוון של אחדות אמת, ויש תקווה שאנו צועדים לקראת הטוב. וזה יעמיק ויכה שורשים, אם תעשה פעולה חינוכית והסברתית על החשיבות שבאחדות האומה.

יצחק נסים

הראשון לציון

1. ישעיה נד, יג.
2. ראה ירושלמי חגיגה פ"א ה"ז ובקרבן העדה ד"ה 'המאור שבה'.
3. ראה תשובותיו של הראי"ה קוק בספרו "אורח משפט" סי' טז, יז, יח, ושו"ת משפטי עוזיאל או"ח סימן א. וראה עוד בקובץ ההלכתי "תחומין" ח"ט עמ' 196-202 ושם הע' 2.

לכלל ולפרט, חלק א, עמ' לב-לז

הרב יצחק נסים בשיחה עם חברי הקיבוץ הלא דתי יפעת

חובה לחזק את הנשים הרוצות ללמוד תורה שבעל פה

בינ"ו ירושלים תובב"א כ"ה רחמים תר"צ.

בימי הרחמים והסליחות, אעתיר אל אלהי הרוחות, יוסיף על שנות הגבירה הרמה הרבנית המפורסמת מנב"ת סי' פרהה סלימאן דוד ששון שנות חיים טובים ונעימים דשנים ורעננים עצמו מספר, גם עושר גם כבוד לא ימוש מאהלה אוהל צדיקים וכו' אכ"ר.

לונדון.

אחרי עתרת החיים והטוב.

כידוע, היום זכינו באיגרתכם היקרה, קיבלנו אותה ושמחנו בהתמדכם בבריאות טובה ושלוש, יהי רצון שתמיד תהיו בבריאות מושלמת ועושר אכ"ר.

חשבנו הרבה, ולא ידענו מהי הסיבה שכבודה לא רוצה שנכתוב את שמכם בשאלות שנדפס ביין הטובי בס"ד. כשהדפסנו את התשובה לכבודה, בדין ברכת האילנות בישרי ציון¹. יצרו אתנו קשר חכמים מעירנו, ואמרו בזה הלשון: "על מה סמך לפלפל בתורה שבעל פה עם חכמה בנשים, נגד דברי חז"ל במסכת סוטה"². וכך גם היו אתנו בקשר מבגדאד בנוסח זה, והסתמכו על מרן הרי"ח טוב זיע"א, אשר כבודה תבדל לחיים טובים וארוכים הייתה שואלת אותו רבות, והיה משיב לה בקיצור, ולא הדפיס דבר בהזכרת שמה.

אני העני כתבתי בנושא זה תשובה ארוכה, בראיות עצומות מש"ס ופוסקים ראשונים ואחרונים, שהנשים שנדב לבן לעסוק בתורה שבעל פה, חובה על חכמי דורן לחזק ידיהן ולאמץ זרועותיהן, ועל מה שערערו, הסכימו לכל הראיות שכתבתי בס"ד, ומאד היו מרוצים. בדעתי, בלי נדר, להדפיס תשובה זו בהקדם. ואכתוב, שהמכובדת היא הרבנית היחידה שעמדה אחרי הרבניות שהזכיר רבינו החיד"א ב"שם הגדולים" במערכת 'רבנית' ו'שארית ציון' בערך הני"ל, משום שקנאת סופרים תרבה חכמה, ואולי בורא עולם יתן בלב נשים רבות שיעסקו בתורה, וישפיעו מאור תורתן על סביבתן ובפרט על בני ביתן, כי בעונותינו הרבים ירדנו פלאים בתורה וביראה, ואלמלא מקרא שכתוב³ "לא תשכח מפי זרעו" בנחמתנו, אז אבדנו בעונינו, הייתה אמרתנו. והאחרונים ציינו לעיין בעניין זה, שמצווה לחזק ידי הני נשי דעסקין באורייתא קדישתא, בספר 'מעין גנים' (לרבי שמואל ארקולטי, וויניציאה שי"ג) צנור חמישי מכתב יי. ספר זה לא הצלחתי להשיגו, אומרים שנמצא בספריה הלאומית, מסבות שונות לא הלכתי לבקשו. אבקש, באם נמצא ברשותכם ספר זה, מבלי להטריח, אולי תטילו על אחד שיעתיק עבורנו מכתב יי. וכמו כן, המכובדת או בנה הח' הוותיק סי' דוד הי"ו, אולי יודעים מיהו המחבר הנזכר, רבי שמואל ארקולטי⁴, אם הוא מהיראים, שכן הרב חיד"א לא הזכירו, ואנחנו בזמננו לא ראינוהו! שכן מן הדין שלא נזכיר כל חבר ומחבר שיש עליו מערערים, יהי מובן.

נחזור להודיעכם, ומבקשים להודיענו מיד על הסיבה שאתם לא רוצים שנכתוב שם המכובדת, ואנו חושבים שיותר טוב שנזכיר שמכם, אולם אם המכובדת לא תסכים, נבטל מחשבתנו, אולם אני חושב שלדורות יותר טוב שנזכיר שמכם. כבוד אדם רצונו⁵.

את כת"י שהחזרתם, נשאלכם מדוע החזרתם. את המקור מסרנו לדפוס, והוא התלכלך בדיו ונקרע. באם המכובדת רוצה רק את כת"י אולי בל"י [בלי נדר] נעתיק אותו לכם לא מהר.

ותכתבו ותחתמו לאלתר בספרן של צדיקים לחיים טובים וארוכים אתם וכל משפחתכם בניכם ובנותיכם נכדכם ונכדותיכם, ותחל שנה וברכותיה עליכם ועלינו ועל כל ישראל, אכ"ר.

יצחק נסים ס"ט

1. שנה ד', סי' ז', ואח"כ נדפסה בספרו שו"ת יין הטוב, ח"א סי' מ"ג.
2. דף כ ע"א, הרמב"ם פ"א תלמוד תורה הי"ג, וראה תורה תמימה דברים יא אות מח מה שהאריך בזה. וראה עוד בקובץ תחומין כרך י עמ' 294 ושם הביא את תשובת מרן הרב קוק משנת תרפ"ח.
3. דברים לא, כא.
4. נזכר שמו בחיד"א שה"ג מע' ספרים ערך 'ערוגת הבושם' (אות צב), ובהגה מנחם ציון שם אות נג הוסיף שנזכר בתויו"ט סוף מסכת תמיד. תולדותיו וכתביו כונסו על ידי דרור שוורץ, "רבי שמואל ארקוולטי - תולדותיו וכתביו, שו"ת ואיגרות", אסופות ז (תשנ"ג), עמ' סט-קנו.
5. ירושלמי פאה פ"א ה"א, ספר חסידים סימן קנב.

לכלל ולפרט, חלק א, עמ' קנג-קנה

ראש וראשון לליכוד הלאומי

הודעה עם היוודע דבר פטירתו של לוי אשכול ז"ל

ראש ממשלת ישראל

ח' באדר תשכ"ט

חרדה גדולה אחזה את בית ישראל בהילקח מעלינו ראש ממשלת ישראל. ממוזג היה ומחונן בתכונות המקרבות רחוקים, ומקהה חודן של קצוות. מעורה היה בעולמה של היהדות ויונק משורשיה. בכוח תכונותיו אלה איחד את בית ישראל, והיה ראש וראשון לליכוד הלאומי. לא לחינם זכה שבזמן כהונתו תיגאל ירושלים ותשוחרר ארץ-ישראל לגבולותיה! בכל לבו ונפשו פעל, לא רק למען המדינה, אלא גם למען כל אחד ואחד מישראל, ולא מש מעשות טוב עד שליבו נדס. שמו ינון בקרב העם ונשמתו תהא צרורה בצרור החיים.

הרב יצחק נסים, לדור ולדורות: מאמרים ונאומים, עמ' תלג

1. בכ"ב באייר תשכ"ז הוא הקים את 'ממשלת הליכוד הלאומי', שהובילה לניצחון הגדול במלחמת ששת הימים.

הרב יצחק נסים נואם בפתיחת הועידה השנייה של הנוער היהודי, י"ד באב תשכ"ג

מימינו ראש הממשלה, לוי אשכול